

L. A. GEELHOED

FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA

Az ismertetés napja: 2006. január 26.¹

I – Bevezetés

1. A jelen eljárások alapjául négy, előzetes döntéshozatal iránti kérelem szolgál, amelyekben a Giudice di pace di Bitonto (Olaszország) az EK 81. cikkének értelmezésére vonatkozóan öt kérdést terjesztett elő. Ezeket a kérdéseket olyan keresetek kapcsán tették fel, amelyeket különböző biztosítótársaságok ellen indítottak, a túlzott mértékben megemelt biztosítási díjak visszatérítése végett. Ezeket a kereseteket azt követően terjesztették elő, hogy az olasz versenyfelügyeleti hatóság megállapította, hogy a biztosítótársaságok tiltott versenymagatartást folytattak.

2. Ezeket a kérdéseket a Vincenzo Manfredi által a Lloyd Adriatico Assicurazione SpA (C-295/04. sz. ügy), az Antonio Cannito által a Fondiaria Sai Assicurazioni SpA (C-296/04. sz. ügy), a Nicolò Tricarico által az Assitalia Assicurazioni SpA (a továbbiakban: Assitalia) (C-297/04. sz. ügy) és Pasqua-

lina Murgolo által az Assitalia Assicurazioni SpA ellen (C-298/04. sz. ügy) indított jogvitákban terjesztették elő.

II – A vonatkozó nemzeti szabályozás

3. A verseny és piacvédelmi szabályokra vonatkozó 1990. október 10-i 287. sz. olasz törvény² 2. cikkének (2) bekezdése tiltja a vállalkozások közötti olyan megállapodásokat, amelyek célja vagy hatása a nemzeti piacon vagy annak egy részén a verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása.

4. A 2. cikk (1) bekezdése értelmében megállapodásnak minősülnek a vállalkozások közötti megállapodások és/vagy összehangolt magatartások, valamint a konzorciumok, a vállalkozások társulásai és más hasonló

1 – Eredeti nyelv: holland.

2 – GURI 1990. október 13., 240. sz.; a továbbiakban: a 287/90 törvény.

szervezetek határozatai, még akkor is, ha alapszabályban vagy rendeletben foglalt rendelkezések alapján fogadták el őket.

5. A 287/90 törvény 2. cikkének (3) bekezdése alapján a tiltott megállapodás semmis.

6. Ugyanezen törvény 33. cikkének (1) bekezdése szerint a megsemmisítési és kártérítési keresetek, valamint az e törvény I–IV. címében foglalt rendelkezések – köztük a 2. cikk megsértése vonatkozásában sürgősségi intézkedések elfogadtatására irányuló keresetek – a területileg illetékes Corte d'appello előtt indíthatók.

III – Az alapeljárás és az előzetes döntéshozatalra terjesztett kérdések

7. A kérdést előterjesztő bíróság a következőképpen ismerteti az alapügyek háttéréül szolgáló körülményeket:

8. 1999. szeptember 8-i, 1999. november 10-i és 2000. február 3-i határozatával az Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (az olasz verseny- és piacfelügyeleti hatóság, a továbbiakban: AGCM) több biz-

tosítótársaság, köztük az alapügyben alperes három társaság tekintetében eljárást indított a 287/90. sz. törvény 2. cikke megsértése miatt. E társaságokat azért marasztalta el, mert különböző termékek kapcsolt eladására és versenytárs vállalkozások közötti információcserére vonatkozóan tiltott kartellt létesítettek. A jelen eljárás kizárólag ez utóbbira vonatkozik.

9. Az AGCM megállapította, hogy az Európa többi részén lezajlott folyamatokkal ellentétben 1994 és 1999 között Olaszországban szokatlanul és fokozódó mértékben nőttek a gépjármű-felelősségbiztosítási díjak. Mivel kötelező biztosításról van szó, az iránta tanúsított kereslet rugalmatlan. A biztosítási díj emelésével szembesülő biztosítottaknak nem volt más választásuk, mint az, hogy vagy nem használják gépjárművüket, vagy megfizetik a magasabb díjat.

10. Az AGCM azt is megjegyezte, hogy a gépjármű-felelősségbiztosítási kötvények piacát jelentős belépési akadályok jellemzik, amelyeket elsősorban azért állítottak, mert hatékony forgalmazási hálózatot és kárügyintéző-központi hálózatot kellett létrehozni az ország egészében.

11. A versenyhivatal által összegyűjtött részletes információk alapján egyértelműnek

tűnik, hogy számos, gépjármű-felelősségbiztosítást kínáló biztosítótársaság folytatott egymással kiterjedt információcserét a biztosítási tevékenység minden vonatkozásában, így különösen az árak, az engedmények, a bevételek, a kárösszegek és a forgalmazás tekintetében.

12. A vizsgálat végül a 2000. július 28-i határozattal zárult.³ E a határozatában az AGCM azt állapította meg, hogy a szóban forgó biztosítótársaságok a versenyjogi szabályozással ellentétes, tiltott megállapodást kötöttek a biztosítási ágazatra vonatkozó információcseréről, amely révén összehangolhatták és rögzíthették a gépjármű-felelősségbiztosítási díjakat, és így a felhasználókra olyan jelentős mértékű díjnövekedést terhelhettek, amelyet a piaci feltételek nem indokoltak, és amely a fogyasztók számára kikerülhetetlen volt.

13. Az AGCM határozatát a biztosítótársaságok megtámadták. Ugyanakkor első- és másodfokon a Tribunale amministrativo regionale per il Lazio és a Consiglio di Stato a határozatot lényegében helybenhagyta.

14. Az alapügy felperesei a Giudice di pace di Bitonto előtt keresetet indítottak, az érintett biztosítótársaságoknak az AGCM

által tiltottnak nyilvánított kartell alapján kifizetett díjnövekmény visszatérítésére kötelezése végett. Az előzetes döntéshozatalra utaló határozat értelmében az elszenvedett kár miatti megtérítési igény az 1997 és 2001 közötti időszakra vonatkozik.

15. A Bíróság rendelkezésére álló iratokból kiderül, hogy a kötvények átlagos ára 20%-kal volt magasabb annál az árnál, amely akkor alakult volna ki, ha a biztosítótársaságok nem hangolták volna össze magatartásukat.

16. A biztosítótársaságok a nemzeti bíróságok előtt folyó eljárásokban arra hivatkoztak, hogy a Giudice di pace di Bitonto nem rendelkezett hatáskörrel a 287/90 törvény 33. cikke alapján, továbbá a visszatérítéshez és/vagy a kártérítéshez fűződő jog elévült.

17. Mivel az AGCM által meghatározott megállapodásban olyan, más tagállamokban bejegyzett biztosítótársaságok is részt vettek, amelyek Olaszországban is gyakorolják tevékenységüket, a kérdést előterjesztő bíróság úgy véli, hogy a hivatkozott megállapodás az EK 81. cikket is sérti. Az EK 81. cikk (2) bekezdése értelmében az ilyen típusú megállapodás semmis.

18. A kérdést előterjesztő bíróság úgy ítéli, hogy bármely harmadik személy – így a

³ – 8546/2000 határozat, amely az alábbi honlapon olvasható: www.agcm.it.

szolgáltatás fogyasztója vagy végső felhasználója is – jogosult hivatkozni az EK 81. cikk (1) bekezdése értelmében tiltott megállapodás semmisségére, és jogosult kártérítést követelni, ha az elszenvedett kár és a tiltott megállapodás között ok-okozati összefüggés van.

19. Ha ez így van, akkor a közösségi joggal ellentétesnek tekinthető az olyan rendelkezés, mint amilyen a 287/90 törvény 33. cikke. A Corte d'appello előtti eljárás ugyanis sokkal hosszabb és költségesebb a Giudice di pace előtt zajló eljárásban, és ez veszélyezteti az EK 81. cikk hatékonyságát.

20. A kérdést előterjesztő bíróságnak azzal kapcsolatban is kétségei voltak, hogy összeegyeztethetőek-e az EK 81. cikkel a nemzeti jog azon rendelkezései, amelyek meghatározzák a kártérítési kereset elévülési határidejét és a fizetendő kártérítés összegét.

21. Ilyen körülmények között a Giudice di pace di Bitonto a következő kérdéseket terjesztette a Bíróság elé:

– „Az EK 81. cikket úgy kell-e értelmezni, hogy az olyan vállalkozások megállapodásának vagy összehangolt magatartásának tekintetében is semmisnek nyilvánítja a biztosítótársaságok közötti,

a gépjármű-felelősségbiztosítási díjaknak a piaci feltételek által nem indokolt emelését lehetővé tevő kétoldalú információcserében megvalósuló megállapodást vagy összehangolt magatartást, amelyek különböző tagállamokban vannak bejegyezve?”⁴

– „Az EK 81. cikket úgy kell-e értelmezni, hogy az ellentétes a [287/90] törvény 33. cikkével megegyező tartalmú nemzeti szabállyal, amely szerint a versenyellenes megállapodásokról szóló közösségi és nemzeti jogszabályok megsértéséből adódó kártérítési kérelmet harmadik feleknek is a hasonló nagyságrendű kérdésekben általában hatáskörrel bíró helyett más bíró előtt kell előterjeszteniük, jelentősen növelve így az ítélethozatal költségét és idejét?”⁵

– „Az EK 81. cikket úgy kell-e értelmezni, hogy az feljogosítja a jogos érdekekkel bíró harmadik feleket, hogy a közösségi jogszabály által tiltott ilyen megállapodás vagy összehangolt magatartás semmisségére hivatkozzanak, és az elszenvedett károkért kártérítést követeljenek, amennyiben ok-okozati össze-

4 – Ez volt a C-295/04–C298/04. sz. ügyben elsőként előterjesztett kérdés.

5 – A C-298/04. sz. ügyben másodikként előterjesztett kérdés.

függés áll fenn a megállapodás vagy összehangolt magatartás és a kár között?”⁶

- „Az EK 81. cikket úgy kell értelmezni, hogy az ezen alapuló kártérítési kérelem elévülési határideje azzal a nappal kezdődik, amelyen a megállapodás vagy az összehangolt magatartás létrejött, vagy úgy, hogy azzal a nappal kezdődik, amikor a megállapodás vagy összehangolt magatartás megszűnt?”⁷

- „Az EK 81. cikket úgy kell-e értelmezni, hogy a nemzeti bíróságnak, amennyiben úgy ítéli meg, hogy a nemzeti jog alapján fizetendő kártérítés mindenképpen kisebb a kárt okozó, megállapodásban vagy összehangolt magatartásban részt vevő vállalkozás által szerzett gazdasági előnyénél, hivatalból is bírság jellegű kártérítést kell megítélnie a károsult harmadik fél számára, amely ahhoz szükséges, hogy a fizetendő kártérítés összege nagyobb legyen a vállalkozás által szerzett előnyénél, és ezzel viszsztatartson az EK 81. cikk által tiltott megállapodás vagy összehangolt magatartás létrehozásától?”⁸

6 – A C-295/04–297/04. sz. ügyben másodikként és a C-298/04. sz. ügyben harmadikként előterjesztett kérdés.

7 – A C-295/04–C-297/04 sz. ügyben harmadikként és a C-298/04. sz. ügyben negyediként előterjesztett kérdés.

8 – A C-295/04–C-297/04. sz. ügyben negyediként és a C-298/04. sz. ügyben ötödikként előterjesztett kérdés.

22. Az Assitalia, az olasz, német és osztrák kormány, valamint az Európai Közösségek Bizottsága írásbeli észrevételeket nyújtottak be. 2005. november 11-én tárgyalást tartottak. Az Assitalia és a Bizottság ez alkalommal részletesebben is kifejtette álláspontját.

IV – Értékelés

A – Elfogadhatóság

23. Az Assitalia álláspontja szerint az előzetes döntéshozatal iránti kérelmek elfogadhatatlanok. Kezdetben a Bizottságnak is kétségei voltak ebben a kérdésben, a tárgyalás során azonban megváltoztatta véleményét. A Bizottság arra hivatkozott, hogy az előzetes döntéshozatalra utaló határozat kevés információt tartalmazott, azonban nem annyira keveset, hogy ez megakadályozza a részt vevő feleket abban, hogy az előterjesztett kérdésekről véleményt alkothassanak. Egyetértek ezzel az állásponttal. Az előzetes döntéshozatalra utaló határozat – az alapeljárásban részt vevők felek által szolgáltatott információkkal kiegészítve – elegendő tájékoztatást nyújt ahhoz, hogy a kérdést előterjesztő bíróság hasznos választ tudjon adni.

24. E tekintetben ismét emlékeztetni kell arra, hogy az állandó ítélkezési gyakorlat szerint amennyiben az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések a közösségi jog értelmezésével kapcsolatosak, a Bíróság fő

szabály szerint köteles eljárni, és ezt kizárólag akkor tagadhatja meg, amennyiben nyilvánvaló, hogy a kért értelmezés nem függ össze az alapeljárás tényállásával vagy tárgyával, vagy ha a probléma elméleti jellegű, illetve ha a szóban forgó probléma hipotetikus jellegű, és a Bíróság nem rendelkezik azon ténybeli és jogi elemek ismeretével, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a feltett kérdéseket megválaszolja.⁹

25. Mindazonáltal nem a Bíróságra tartozik annak eldöntése, hogy a kérdést előterjesztő bíróság túllépte-e a jogvita kereteit, mint ahogyan azt az Assitalia állítja, és ha igen, milyen mértékben.¹⁰

B – *Előzetes megjegyzések*

26. A kérdések érdemi vizsgálata előtt teszek néhány általános megjegyzést.

27. Mint ahogyan az alábbiakban kifejtettek-ből is kitűnik, a kérdések nagy része a meglévő ítélkezési gyakorlat alapján megválaszolható. Mindazonáltal a feltett kérdé-

sek fontosak, különösen azért, mert az 1/2003/EK rendelet¹¹ elfogadása óta egyre növekvő figyelem kíséri a versenyjogi szabályozás magánjogi érvényesítését.

28. Az EGK-Szerződés hatályba lépését követően a Bíróság nagyon rövid időn belül kimondta, hogy az EK 81. cikkben és az EK 82. cikkben megfogalmazott tilalmaknak közvetlen hatályuk van, ezért a nemzeti bíróságok kötelesek védelmezni a jogalanyok fenti rendelkezésekre alapított jogát.

29. Az említett ítélkezési gyakorlat ellenére a versenyjogi szabályozás magánszektorban történő érvényesítése még gyerekcipőben jár Európában, de legalábbis nyilvánvaló az, hogy elenyésző a más jogrendekben, különösen az Egyesült Államokban ismert arányokhoz képest, ahol a kartellekkel kapcsolatos eljárások mintegy 90%-át magánszemélyek indítják. Az Európai Unióban a versenyjogi szabályok terén a hangsúly hagyományosan a közigazgatási úton történő – akár a Bizottság, akár a nemzeti hatóságok általi – alkalmazáson van.

30. Az 1/2003/EK rendelettel létrehozott új rendszer a közigazgatási úton történő alkal-

9 – Lásd különösen a C-344/04. sz., IATA és ELFAA ügyben 2006. január 10-én hozott ítélet (EBHT 2006., I-403. o.) 24. pontját és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot.

10 – Az Assitalia azt állítja, hogy a kérdést előterjesztő bíróság saját kezdeményezésre tette fel az EK 81. cikk alkalmazhatóságára vonatkozó kérdést, és az alapeljárás felperesei az AGCM határozatára alapoznak a kártérítési keresetük alátámasztása érdekében. Ez a határozat kizárólag a nemzeti versenyjogi szabályok megsértéséről szólt. A kérdést előterjesztő bíróság ezért az olasz polgári törvénykönyv 112. cikkével ellentétes módon járt el.

11 – A Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyjogi szabályok végrehajtásáról szóló, 2002. december 16-i 1/2003/EK tanácsi rendelet (EGT vonatkozású szöveg) (HL 2003. L 1., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 2. kötet 205–229. o.).

mazás mellett nagyobb teret és lehetőséget adhat a versenyjogi szabályok magánjogi úton történő érvényesítéséhez. Ezt a tendenciát a Bizottság határozottan támogatja. A magánjogi érvényesítés előnyeit és/vagy kívánatos voltát különböző elvi iránymutatásokban, közleményekben és beszédekben hangsúlyozták.¹² Az egyik előny, amelyre ebben a vonatkozásban hivatkozni szoktak – az EK 81. cikk (2) bekezdéséből eredő semmisségi szankción kívül – az, hogy a nemzeti bíróságok kártérítést is megítélhetnek. Ezenkívül a bíróságnak minden előtte folyó jogvitában határoznia kell, és védelmeznie kell a magánszemélyek jogait. A versenyjogi szabályozás közigazgatási úton történő végrehajtásával megbízott szervezet ugyanakkor a közérdek vezérli, ezért gyakran vannak prioritásaik, ami azt eredményezheti, hogy nem minden panaszt vizsgálnak érdemben. A polgári jogi keresetek továbbá visszatartó hatással lehetnek a kartelltilalom (potenciális) megsértőire, ami végső soron a tilalom érvényesítéséhez és a piaci szereplők közötti verseny kultúrájának kialakulásához is hozzájárulhat.

31. Polgári jogi keresetet elsősorban azoknak kell indítaniuk, akiknek érdekét a versenyjogi szabályozás védi. A fogyasztók, mint ahogyan a jelen alapügyben is, e csoportba tartoznak. A közösségi jogban rögzített egyes általános rendelkezéseken túl a keresetekre a nemzeti

12 – Lásd például a az EK-Szerződés 81. és 82. cikke alapján benyújtott panaszok Bizottság általi kezeléséről szóló bizottsági közleményt (HL 2004. C 101., 65. o.). Vonatkozó beszédek olvashatók a www.eu.int/comm/competition/speeches honlapon, az egyik ilyen beszéd a jelenlegi versenyjogi biztostól, Neelie Kroes asszonytól származik, címe: „Damages Actions for Breaches of EU Competition Rules: Realities and Potentials” (05/613. sz. beszéd); lásd még az illetve elődjének, Mario Monti úrnak a beszédét (04/403. sz. beszéd).

eljárás- és polgári jogi szabályozás az irányadó.¹³ A Courage és Crehan ügyben hozott ítélet¹⁴ vitathatatlanul az EK 81. és EK 82. cikk hatékonyságának növekedését eredményezheti, polgári jogi eszközökkel. A versenyjogi szabályozás magánjogi úton történő érvényesítésének javulása azonban tagállamonként eltérő mértéket ölthet; ez az eljárásjogi környezettől, a keresetösségi jogra vonatkozó korlátozásoktól, a bizonyítási teherre vonatkozó szabályozástól, a csoportos keresetek elfogadásától stb. függ. Nyilvánvaló, hogy a fenti szabályozás érvényesítésének hatékonyságát különösen meghatározza az, hogy lehet-e a nemzeti bírósághoz fordulni. Ez a megfontolás a jelen ügyben is szerepet játszik.

C – Az első döntéshozatalra utalt kérdés (a C-295/04–C-298/04. sz. ügyben elsőként előterjesztett kérdés)

32. Az első kérdés lényegében arra irányul, hogy a biztosítótársaságok közötti szóban

13 – A Bizottság tanulmányt végzett annak érdekében, hogy feltérképezze az egyes tagállamokban fellelhető eltéréseket és lehetőségeket, és elemezte a korlátozásokat. Ezt a tanulmányt az Ashurst iroda vezette, „Study on the conditions of claims for damages in case of infringement of EC competition rules” címen, a tanulmányt 2004. augusztus 31-én publikálták. Az Ashurst-jelentés a tagállamok jelentéseivel együtt megtalálhatóak a Bizottság honlapján. A Bizottság kifejezte ama szándékát, hogy megjelentet egy Zöld Könyvet. Közvetlenül a jelen indítvány közzététele előtt a Bizottság „Zöld könyv az EK antitruszszabályainak megsértésére épülő kártérítési keresetekről” címen (COM(2005) 672 végleges) feltette a honlapjára, a Bizottság szervezeti egységei által készített kapcsolódó munkaanyagokkal (SEC(2005) 1732) együtt.

14 – A C-453/99. sz. ügyben 2001. szeptember 20-án hozott ítélet (EBHT 2001., I-6297. o.).

forgó kartell nemcsak a 287/90 törvény 2. cikkét sérti, hanem az EK 81. cikk megsértésének is minősülhet.

33. Köztudott, hogy a nemzeti és közösségi versenyjogi szabályok párhuzamosan alkalmazandók, de a nemzeti versenyjogi szabályozás nem lehet ellentétes a közösségi versenyjogi rendelkezésekkel. A 287/90 törvény 2. cikke tiltja az olyan kartellt, amely az olasz piacon vagy annak egy részén korlátozza a versenyt. Az EK 81. cikk ugyanezt a tilalmat fogalmazza meg, amennyiben a kartell hatást gyakorol a Közösségen belüli kereskedelemre. A közösségi versenyjogi szabályozás akkor alkalmazható, ha a „tagállamok közötti kereskedelemre gyakorolt hatás” mint feltétel teljesül.

34. Az állandó ítélkezési gyakorlat értelmében elegendő annak megállapítása, hogy a megállapodás alkalmas arra, hogy ilyen hatást váltson ki. Nem szükséges bizonyítani azt, hogy a megállapodás ténylegesen érinti a kereskedelmet.¹⁵ Az állandó ítélkezési gyakorlatból következik az is, hogy a tagállamok közötti kereskedelemre gyakorolt hatásra vonatkozó feltétel teljesül akkor, ha objektív jogi vagy ténybeli tényezők összessége alapján kellő valószínűséggel megállapítható, hogy a megállapodás közvetlenül vagy köz-

vetetten, ténylegesen vagy lehetségesen hatást gyakorol a tagállamok közötti kereskedelemre.¹⁶ Ezenkívül az is szükséges, hogy ez a hatás ne legyen jelentéktelen.¹⁷

35. Az a tény, hogy a vállalkozások közötti megállapodás csak egy tagállam gazdasági szereplőire vonatkozik, még nem jelenti azt, hogy nem alkalmas a Közösségen belüli kereskedelem befolyásolására.¹⁸ Éppen ellenkezőleg: az ilyen hatás tényleges létezésére utaló komoly jel lehet. A Bíróság több alkalommal emlékeztetett arra, hogy a tagállam teljes területére kiterjedő megállapodás természeténél fogva azzal a hatással jár, hogy tartóssá teszi a nemzeti alapú piacfelosztást, és ezzel akadályozza a Szerződésben célul kitűzött gazdasági összefonódást.¹⁹

36. Több olyan tényező alapján, amelyek külön-külön nem lennének szükségszerűen meghatározóak, a nemzeti bíróság feladata megvizsgálni azt, hogy a kereskedelemre gyakorolt hatás feltétele teljesül-e. A vitatott magatartásra csak abban az esetben vonatkoznak kizárólag az olasz versenyjogi szabá-

15 – Lásd a 19/77. sz., Miller kontra Bizottság ügyben 1978. február 1-jén hozott ítélet (EBHT 1978., 131. o.) 15. pontját.

16 – Lásd különösen az 5/69. sz. Völk-ügyben 1969. július 9-én hozott ítélet (EBHT 1969., 295. o.) 5. pontját; a 99/79. sz., Lancôme és Cosparfrance ügyben 1980. július 10-én hozott ítélet (EBHT 1980., 2511. o.) 23. pontját és a 42/84. sz., Remia és társai kontra Bizottság ügyben 1985. július 11-én hozott ítélet (EBHT 1985., 2545. o.) 22. pontját.

17 – Lásd különösen a C-306/96. sz. Javico-ügyben 1998. április 28-án hozott ítélet (EBHT 1998., I-1983. o.) 16. pontját és a C-475/99. sz., Ambulanz Glöckner ügyben 2001. október 25-én hozott ítélet (EBHT 2001., I-8089. o.) 48. pontját.

18 – A 246/86. sz., Belasco és társai kontra Bizottság ügyben 1989. július 11-én hozott ítélet (EBHT 1989., 2117. o.).

19 – A C-309/99. sz., Wouters és társai ügyben 2002. február 19-én hozott ítélet (EBHT 2002., I-1577. o.) 95. pontja és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

lyok, ha bizonyossá válik, hogy a fenti feltétel nem teljesül.

37. A nemzeti bíróság előzetes döntéshozatalra utaló határozatában kifejtette, hogy más tagállamban bejegyzett biztosítótársaságok is részt vettek a tiltott kartellben. Az a pusztán tény, miszerint más tagállamban bejegyzett gazdasági szereplőket is találunk a résztvevők között, fontos értékelési szempont, ám önmagában nem meghatározó annyira, hogy arra lehetne belőle következtetni, hogy teljesül a tagállamok közötti kereskedelemre gyakorolt hatással kapcsolatos feltétel.

38. Különösen az Assitalia által benyújtott iratok alapján nyilvánvaló az, hogy csaknem valamennyi olaszországi vállalkozás, azaz a vállalkozások 87%-a részt vett a tiltott kartellben. A fent hivatkozott ítélkezési gyakorlat fényében ez a körülmény, azzal a ténnyel együttesen vizsgálva, hogy nem olasz vállalkozások is részt vettek a megállapodásokban, komoly jelzés lehet arra nézve, hogy a Közösségen belüli kereskedelemre gyakorolt hatás megvalósulhatott.

D – A második döntéshozatalra utalt kérdés (a C-298/04. sz. ügyben másodikként előterjesztett kérdés)

39. Második kérdésével a kérdést előterjesztő bíróság arra kér választ, hogy a

közösségi szabályozással ellentétes-e a 287/90 törvény 33. cikkének (2) bekezdésével megegyező tartalmú nemzeti szabályozás. A nemzeti szabály szerint a versenyjogi rendelkezések megsértésével kapcsolatos kártérítési kereseteket az általában hatáskörrel rendelkező bíróság helyett más bíróság előtt kell előterjeszteni. A kérdést előterjesztő bíróság szerint ez az eljárás, amely eltér az általános versenyjogi szabályoktól, hosszabb ideig tart, és költségesebb. Mindez azzal a következménnyel járhat, hogy a harmadik feleket visszatarthatja a kártérítési keresetek benyújtásától.

40. A Bizottság, az Assitalia és az olasz kormány egyaránt azt hangsúlyozza, hogy a tagállam feladata a hatáskörrel rendelkező bíróságok meghatározása, valamint és az eljárási szabályok kialakítása, az egyenértékűség és a tényleges érvényesülés elvének tiszteletben tartása mellett.

41. A Bizottság hangsúlyozza ezenkívül azt is, hogy a kérdést előterjesztő bíróság olvastára a 287/90 törvény 33. cikke (2) bekezdésének téves értelmezésén alapul. Ez a cikk csupán azt rögzíti, hogy a Corte d'appello – mint területileg illetékes bíróság – kizárólagos hatáskörrel rendelkezik a 287/90 törvény megsértésén alapuló megsemmisítési keresetek, a kártérítési keresetek és ideiglenes intézkedések vonatkozásában. A közösségi versenyjogi szabályok megsértésére alapított keresetekre az általános hatásköri szabályok vonatkoznak. Ezt a nézetet osztja az Assitalia is.

42. Jóllehet különböző érvek alapján, de mindketten úgy vélik, hogy az egyenértékűség elve nem sérül, és hogy az EK 81. cikk megsértésére alapított polgári jogi keresetek keretében az érdekelt felek helyzete lényegében kedvezőbb. A Bizottság arra a feltevésre alapozza érvelését, hogy a Corte d'appello előtti eljárás valójában tovább tartana, és költségesebb lenne. Az Assitalia azt hangsúlyozza, hogy amennyiben a keresetet az EK 81. cikkre alapítják, kétfokú igazságszolgáltatás lehetséges.²⁰

43. A tárgyaláson az Assitalia hivatkozott a Corte suprema di cassazione 2005. február 4-én hozott ítéletére.²¹ Ez az ítélet lényegében a Bizottság álláspontját támasztja alá.

44. Egy korábbi ítéletében²² ugyanez a bíróság a 287/90 törvény 33. cikkének (2) bekezdését úgy értelmezte, hogy magánszemélyek/fogyasztók nem jogosultak a Corte d'appello előtt a fenti rendelkezés alapján kártérítési keresetet előterjeszteni. A 43. pontban hivatkozott ítélet alapján azonban módosították ezt a véleményt.

45. A 2005. február 4-én hozott ítéletében a Corte suprema di cassazione kimondta, hogy nemcsak a vállalkozások, hanem a fogyasztók is indíthatnak a 287/90 törvény megsértésére alapított kártérítési keresetet a Corte d'appello előtt.

46. Ez azt jelenti, hogy a 287/90 törvény megsértése miatt elszenvedett kárra vonatkozó kártérítési keresetet benyújtani szándékozó magánszemélynek jelenleg a Corte d'appellohoz kell fordulnia, amely az olasz törvények alapján az ilyen keresetekre vonatkozóan hatáskörrel rendelkező bíróság.

47. Bármilyen legyen is a helyzet, ez a különös hatásköri szabály kizárólag az olasz piacvédelmi szabályok megsértésére alapított keresetekre vonatkozik. Ami az EK 81. vagy az EK 82. cikk megsértésére alapított kártérítési kereseteket illeti, megállapítható, hogy eltérő rendelkezés hiányában ilyen jogvitában az általános szabályozás alapján hatáskörrel rendelkező bírósághoz lehet fordulni.

48. Mindeközben fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az 1/2003/EK rendelet hatálybalépése óta azokban az esetekben, amikor a nemzeti bíróságok – így a Corte d'appello – a nemzeti versenyjogi szabályokat alkalmaz-

20 – Ez ellen az érvelés ellen felhozható az, hogy ez az eljárás időtartamának megnövekedését is okozhatja.

21 – www.eius.it, a giurisprudenza, 2005-re kell klikkelni, 2007. sz.

22 – 17475. sz., 2002. december 9-én hozott ítélet.

zák, az EK 81. cikket is alkalmazniuk kell, legalábbis amennyiben a „kereskedelemre gyakorolt hatás” feltétele teljesül. Ebből arra a következtetésre lehet jutni, hogy az EK 81. cikk megsértésére alapított keresetek vonatkozásában is ugyanez a bíróság rendelkezik hatáskörrel. Elvben tehát a jogalanyoknak van némi választási lehetőségük arra nézve, hogy kizárólag a közösségi versenyjogi szabályok megsértésére (ez esetben a Giudice di pace vagy a Tribunale rendelkezik hatáskörrel), vagy a közösségi és nemzeti rendelkezések megsértésére alapítják keresetüket (ez utóbbi esetben a Corte d'appellohoz kell fordulni, tekintettel arra, hogy a nemzeti versenyjogi szabályok megsértésére alapított kártérítési keresetek elbírálása vonatkozásában ő rendelkezik kizárólagos hatáskörrel).

49. Ez a helyzet azonban nincs hatással arra, hogy a feltett kérdésre milyen választ kell adni. Az állandó ítélkezési gyakorlat értelmében vonatkozó közösségi rendelkezés hiányában az egyes tagállamok belső jogrendszerének feladata, hogy meghatározza a hatáskörrel rendelkező bíróságokat, valamint hogy a közösségi jog közvetlen hatályából eredően a polgárokat megillető jogvédelem biztosítására irányuló keresetekre nézve szabályozza az eljárási rendelkezéseket, az egyenértékűség és a tényleges érvényesülés elveinek tiszteletben tartása mellett.²³

50. Az egyenértékűség elve azt jelenti, hogy a közösségi jogra alapított keresetekre vonat-

kozó szabályok nem lehetnek kedvezőtlenebbek a hasonló, nemzeti jogon alapuló keresetekre vonatkozó szabályoknál. Úgy tűnik, hogy jelen esetben nem ez a helyzet, mivel a kártérítési kereset a Giudice di pace (ez esetben nem zárható ki a kedvezőbb bánásmód sem) és a Corte d'appello²⁴ előtt is benyújtható (ez utóbbi esetben a közösségi jogra alapított kereseteket a nemzeti jogon alapuló keresetekkel megegyező módon kezelik).

51. Abban az esetben, amikor a Giudice di pace rendelkezik hatáskörrel a közösségi versenyjogi szabályok megsértésével kapcsolatos kártérítési keresetek vonatkozásában, mint ahogyan a jelen ügyben is, az eljárás lehetséges időtartama és költsége, így a tényleges érvényesülés elvének esetleges megsértése lényegtelen. Megjegyzem – talán feleslegesen –, hogy a közösségi jog alapján szerzett jogok gyakorlása ütközik akadályba, ha az eljárás időtartama és költsége aránytalan.

23 – Lásd a 33/76. sz., Rewe-ügyben 1976. december 16-án hozott ítélet (EBHT 1976., 1989. o.) 5. pontját és Courage és Crehan ügyben hozott, a 14. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 29. pontját és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot.

24 – Az olasz jogalkotás és jogi szakirodalom alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy a Corte d'appellónak csak az olasz versenyjogi szabályok megsértésére alapított keresetek vonatkozásában van kizárólagos hatásköre. Az EK 81. cikk megsértésére alapított keresetekre az általános versenyjogi szabályok az irányadók. Mint ahogyan az a 48. pontból kitűnik, az 1/2003/EK rendelet értelmében a Corte d'appello köteles a közösségi versenyjogi szabályokat alkalmazni, ha valamennyi feltétel teljesül. Gyakorlati megfontolások alapján nem tűnik szerencsés megoldásnak a keresetek közötti különbségtétel. Ez jogbizonytalansághoz és hatásköri összeütközéshez is vezethet.

E – A harmadik kérdés (a C-295/04–C-297/04. sz. ügyben másodikként, a C-298/04. sz. ügyben pedig harmadikként előterjesztett kérdés)

52. Ez a kérdés arra vonatkozik, hogy a jogos érdekekkel bíró harmadik félnek joga van-e a kartell semmisségére hivatkozni, és az elszenvedett károkért kártérítést követelni, amennyiben ok-okozati összefüggés áll fenn a kartell vagy összehangolt magatartás és a kár között.

53. Ez a kérdés a fennálló ítélezési gyakorlat alapján megválaszolható. E tekintetben különbséget kell tennünk a Szerződésből közvetlenül származó polgári jogi következmények (semmisségi szempontok) és az egyéb polgári jogi következmények (kártérítéssel kapcsolatos szempontok) között.

54. A versenyjogi szabályok közigazgatási úton történő érvényesítése mellett a magánjogi úton történő érvényesítés ugyanilyen fontos szerepet játszhat, tekintettel az EK 81. és az EK 82. cikk megsértéséből származó polgári jogi következményekre. E tekintetben a nemzeti bíróságoknak fontos szerep jut. A Bíróság már több mint 30 évvel ezelőtt úgy ítélt meg, hogy az EK 81. és EK 82. cikk (akkori) megfelelőjében rögzített tilalmak közvetlen hatállyal bírnak a magánszemélyek

közötti jogviszonyokban, és a jogalanyokra vonatkozóan jogokat keletkeztetnek, amelyeket a nemzeti bíróságnak biztosítani kell.²⁵ Az EK 81. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott tilalom tiszteletben tartásának fontosságát támasztja alá az a tény is, hogy az e cikk alapján tiltott megállapodás vagy döntés az EK 81. cikk (2) bekezdése értelmében semmis.²⁶ A Bíróság erre több ítéletben is emlékeztetett, és ezt részletesen ki is fejtette.²⁷ Ez a semmisség abszolút jellegű, arra bárki hivatkozhat.

55. Következésképpen nyilvánvaló, hogy a kérdésnek ezt a részét igennel kell megválaszolni. A tárgyaláson az Assitalia úgy nyilatkozott, hogy a jelen ügyben összehangolt magatartásról, és nem megállapodásról vagy döntésről van szó. A semmisségi szempontnak tehát nincsen jelentősége. Ez vitathatatlan, azonban a feltett kérdés jelentőségét az EK 81. cikkben tiltott magatartás alapján harmadik személyt érintő polgári jogi következmények adják. Az egyik ilyen következmény a semmisség, másik a kártérítési kereset.

56. Ami az utóbbit illeti, ezzel kapcsolatban a Szerződés nem tartalmaz olyan kifejezett szabályozást, mint a semmisség esetében. Fő

25 – A 127/73. sz. BRT-ügyben 1974. január 30-án hozott ítélet (EBHT 1974., 51. o.) 17. pontja.

26 – E tekintetben a C-126/97. sz., Eco Swiss ügyben 1999. június 1-jén hozott ítélet (EBHT 1999., I-3055. o.) 36. és 39. pontjára utalnék.

27 – Lásd például az 56/65. sz., Sociétés technique minière ügyben 1966. június 30-án hozott ítéletet (EBHT 1966., 337. o.); a 22/71. sz. Béguelin-ügyben 1971. november 25-én hozott ítélet (EBHT 1971., 949. o.) 29. pontját és a 48/72. sz., Brasserie de Haecht ügyben 1973. február 6-án hozott ítélet (EBHT 1973., 77. o.) 26. pontját. Időben közelebbi határozat a Courage és Crehan ügyben hozott, a 14. lábjegyzetben hivatkozott ítélet.

szabályként ezért a nemzeti jogot kell felhívni. Ugyanakkor ez számos másodlagos feltételhez is kapcsolódik. E feltételeket a Courage és Crehan ügyben hozott ítéletből lehet levezetni. A Bíróság ebben az ítéletben foglalt állást a kártérítés megítélésének lehetőségéről. Elsősorban megállapította azt, hogy: „ami az olyan szerződés vagy magatartás által okozott károk megtérítését illeti, amely alkalmas arra, hogy a versenyt korlátozza vagy torzítsa, mindenekelőtt emlékeztetni kell arra, hogy, mint ahogyan az az állandó ítélkezési gyakorlatból is következik, a nemzeti bíróság – amelynek feladata az, hogy hatáskörében eljárva alkalmazza a közösségi jog rendelkezéseit –, köteles gondoskodni e rendelkezések teljes érvényesüléséről, és köteles védeni a közösségi jog által a magánszemélyekre ruházott jogokat (lásd különösen a 106/77. sz. Simmenthal-ügyben 1978. március 9-én hozott ítélet [EBHT 1978., 629. o.] 16. pontját és a C-213/89. sz., Factortame és társai ügyben 1990. június 19-én hozott ítélet [EBHT 1990., I-2433. o.] 19. pontját)”.²⁸

57. A Bíróság ezután megállapítja, hogy „a Szerződés [81.] cikkének teljes érvényesülését és különösen az (1) bekezdésében megfogalmazott tilalom tényleges érvényesülését veszélyeztetné, ha nem igényelhetne bármely személy kártérítést olyan szerződés vagy magatartás által okozott kárért, amely alkalmas a verseny korlátozására vagy torzítására” és hozzáteszi, hogy „az ilyen jog lényegében megerősíti a közösségi versenyjogi szabályok hatékonyságát és természeténél fogva gyengíti azokat a gyakran rejtett megállapodáso-

kat vagy gyakorlatokat, amelyek alkalmasak a verseny korlátozására vagy torzítására. Ebből a szempontból a nemzeti bíróságok előtti kártérítési keresetek jelentősen hozzájárulhatnak a Közösségen belüli hatékony verseny fenntartásához”.²⁹

58. Ebből következik, hogy a feltett kérdésnek ezt a részét is igennel kell megválaszolni.

F – A negyedik kérdés (a C-295/04–C-297/04. sz. ügyben harmadikként, a C-298/04. sz. ügyben pedig negyedikként előterjesztett kérdés)

59. Ennek a kérdésnek a középpontjában a kártérítési keresetek elévülési ideje áll: az elévülési idő attól a naptól kezdődik, amelyen a megállapodás vagy az összehangolt magatartás létrejött, vagy attól a naptól, amikor megszűnt?

60. Mindenekelőtt emlékeztetni kell arra, hogy erre vonatkozóan nincs közösségi jogszabály. Határidőre vonatkozó rendelkezés csak az 1/2003 és a 2988/74³⁰ rendeletben

²⁹ – Hivatkozás a 14. lábjegyzetben; az ítélet 26. és 27. pontja.

³⁰ – Az eljárások időtartamának korlátozásáról, valamint az Európai Gazdasági Közösség szállításra és versenyre vonatkozó szabályai alapján kezdeményezett szankciók végrehajtásáról szóló, 1974. november 26-i 2988/74/EGK tanácsi rendelet (HL L 319., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás: 7. fejezet, 1. kötet, 61. o.).

²⁸ – Hivatkozás a 14. lábjegyzetben; az ítélet 25. pontja.

található, ezek a határidők azonban kizárólag a versenyjogi szabályok Bizottság általi alkalmazására vonatkoznak. Ezek a határidők a nemzeti bíróság előtt indított polgári jogi kártérítési keretekre nem irányadóak.

61. Vonatkozó közösségi rendelkezés hiányában az előző kérdéshez hasonlóan azt kell válaszolni, hogy az egyes tagállamok nemzeti jogrendszerének feladata a hatáskörrel rendelkező bíróság meghatározása, valamint a keresetekre vonatkozó eljárási szabályok kialakítása, és ennek során tiszteletben kell tartani az egyenértékűség és a tényleges érvényesülés elvét. Ebből következik, hogy a közösségi versenyjogi szabályok megsértésére alapított kártérítési keresetek elévülési határideje nem lehet kedvezőtlenebb a hasonló nemzeti jogi keresetekre vonatkozó elévülési határidőnél, és nem teheti a gyakorlatban lehetetlenné azon jogok érvényesítését, amelyeket a nemzet bíróság köteles biztosítani.

G – Az ötödik kérdésről (a C-295/04–C-297/04 sz. ügyben negyedikként előterjesztett, a C-298/04. sz. ügyben pedig ötödikként előterjesztett kérdés)

62. Ez a kérdés arra irányul, hogy a nemzeti bíróságok ítéelhetnek-e meg hivatalból bírság jellegű kártérítést és kamatfizetést.

63. Ezt a kérdést is az egyenértékűség és tényleges érvényesülés elveinek figyelembevételével kell megválaszolni. Az EK 81. cikk (1) bekezdésének tényleges érvényesülésére tekintettel jelentette ki a Bíróság, hogy bármely személy igényelhet kártérítést versenykorlátozó cselekmény folytán elszenvedett kár miatt. E jog gyakorlásának feltételeit (melyik bíróság előtt kell indítani az eljárást, eljárási szabályok stb.) a nemzeti jogrendszernek kell megállapítania, feltéve, hogy a fent említett két feltétel teljesül.³¹

64. A versenyjogi szabályok közigazgatási és magánjogi úton történő érvényesítése párhuzamosan és egymástól függetlenül történik. Céljaik elvben különbözőek, de kiegészíthetik egymást. A Bizottság (vagy a nemzeti versenyhatóságok) által a kartelltilalom megszegéséért kiszabható bírságok egyrésztől büntető jellegűek, másrészt a vállalkozások magatartásának felügyeletét célzó általános politika részét képezik.³² Az elgondolás az, hogy a kiszabott bírság megfelelően visszatartó és preventív hatású legyen. A bírság mértékének megállapításánál a Bizottság más tényezők mellett (amelyek a bírság emelését vagy mérséklését eredményezhetik) figyelembe veheti az abból származó gazdagodást vagy pénzügyi előnyt,³³ mindez elsősorban a

31 – A Courage és Crehan ügyben hozott, a 14. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 29. pontja.

32 – Lásd a 100/80–103/80. sz., Musique Diffusion française és társai kontra Bizottság ügyben 1983. június 7-én hozott ítélet (EBHT 1983., 1825. o.) 105. és 106. pontját.

33 – Lásd a Musique Diffusion française és társai kontra Bizottság ügyben hozott, a 32. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 129. pontját; lásd még a 17. sz. rendelet 15. cikkének (2) bekezdése és az ESZAK-szerződés 65. cikkének (5) bekezdése alapján kiszabott bírság megállapításának módszerére vonatkozó iránymutatást (HL 1998. C. 9., 3. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 1. kötet, 171. o.j).

közérdeket szolgálja, és független a lehetséges polgári jogi kártérítési keresektől és/vagy attól, hogy mennyire hatékonyan és mennyire a kívánt módon érvényesülnek a versenyjogi szabályok magánjogi úton.

határozzák az ilyen keresetekre vonatkozóan hatáskörrel rendelkező bíróságot. Csupán kevés olyan tagállam van, amely a kártérítési keresetek vonatkozásában megengedi a kivételes vagy bírság jellegű szankciók alkalmazását is.³⁵ Az Olasz Köztársaság nem tartozik ezen államok közé.

65. A bírság mellett vagy attól függetlenül a lehetséges polgári jogi kártérítési kereset is nyilvánvalóan növelheti a visszatartó hatást. Az amerikai szövetségi trösztellenes törvény például „háromszoros kártérítést” is lehetővé tesz. Nyilvánvaló, hogy ha az elszenvedett kár háromszorosa is perelhető, jelentősen megnő a kártérítési kereset által megszerezhető összeg. Az amerikai szövetségi jogalkotó éppen az ebből eredő visszatartó hatást kívánta elérni.

68. A legtöbb tagállamban uralkodó nézet szerint a kártérítési keresetek elsődleges célja a tiltott kartellból eredő hátrányok kompenzálása, és nem a károsult fél gazdasági előnyhöz juttatása. Ugyanakkor, mint ahogyan azt a német kormány megállapítja, a közösségi jog ezt nem is tiltja.³⁶

66. Hasonló jellegű rendelkezés a közösségi jogban nem létezik.³⁴

69. A közösség jog szempontjából a közösségi jog megsértése miatt elszenvedett kár megtérítésének arányosnak kell lennie az elszenvedett kárral. Vonatkozó közösségi rendelkezés hiányában az egyes tagállamok nemzeti jogrendszerének feladata azon kritériumok meghatározása, amelyek lehetővé teszik a kártérítés mértékének megállapítását, de ezek a kritériumok nem lehetnek kedvezőtlenebbek a nemzeti jogra alapított hasonló igényekre vonatkozó kritériumoknál, és semmi esetre sem tehetik a gyakorlatban lehetetlenné vagy rendkívül nehézé az elszenvedett károk megtérítését.³⁷

67. A tagállamok túlnyomó része semmilyen különös szabályozással nem rendelkezik a versenyjogi szabályok által tiltott magatartásokból eredő károk megtérítésére vonatkozó keresetekre. Ezekre az esetekre a nemzeti jogrendszer általános szabályai az irányadók. Még azok a tagállamok is, amelyek versenyjogi szabályozásukban kifejezetten rendelkeznek a kártérítési keresetekről, sem tesznek általában többet annál, minthogy meg-

35 – Az Ashurst-jelentés szerint az Egyesült Királyság, Írország és Ciprus tartozik ide.

36 – Lásd a Courage és Crehan ügyben hozott, a 14. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 30. pontját.

37 – Lásd analógia útján a C-46/93. és C-48/93. sz., Brasserie du pêcheur és Factortame ügyben 1996. március 5-én hozott ítélet (EBHT 1996., I-1029. o.) 90. pontját.

34 – A Zöld Könyvben megfogalmazott lehetőségek egyike a horizontális kartellek esetében esedékes „kétszeres kár- és kamattérítés”.

70. Úgy vélem, az EK 81. cikk (1) bekezdése tényleges érvényesülésének biztosításához nem szükséges az elszenvedett kár mértékénél nagyobb mértékű kártérítés. Amennyiben a nemzeti versenyjogi szabályok alapján

különös kártérítési formák ítéelhetők, azoknak akkor is alkalmazhatóaknak kell lenniük, ha az érdekelt fél a közösségi versenyjogi szabályok megsértésére alapozta keresetét.

V – Véggövetkeztetések

71. Fentiek alapján azt javaslom, hogy a Bíróság a következőképpen válaszoljon az előzetes döntéshozatalra utalt kérdésekre:

„– Az EK 81. cikket úgy kell értelmezni, hogy e cikk alkalmazásában tilos az a megállapodás vagy összehangolt magatartás, amely alkalmas arra, hogy a versenyt korlátozza, vagy amelyről objektív jogi vagy ténybeli tényezők összessége alapján kellő valószínűséggel megállapítható, hogy közvetlenül vagy közvetve, ténylegesen vagy potenciálisan hatást gyakorolhat a tagállamok közötti kereskedelemre. Az a körülmény, hogy az alapeljárás tárgyául szolgáló magatartás a tagállam teljes területére kiterjed, és az adott tagállamban működő biztosítótársaságok túlnyomó többsége részt vett a versenyt korlátozó magatartásban, valamint az a tény, hogy abban más tagállamban bejegyzett vállalkozások is részt vettek, arra utalnak, hogy a tagállamok közötti kereskedelemre gyakorolt hatás teljesülhetett.

- Az EK 81. cikket úgy kell értelmezni, hogy az feljogosítja a jogos érdekekkel bíró harmadik feleket, hogy az e rendelkezés által tiltott megállapodás vagy összehangolt magatartás semmisségére hivatkozzanak, és az elszenvedett károkért kártérítést követeljenek, amennyiben ok-okozati összefüggés áll fenn a megállapodás vagy összehangolt magatartás és a kár között.

- Vonatkozó közösségi rendelkezés hiányában az egyes tagállamok nemzeti jogrendszerének feladata meghatározni a hatáskörrel rendelkező bíróságokat, megállapítani a kártérítési kérelem elévülési idejét, és meghatározni azokat a kritériumokat, amelyek lehetővé teszik a kártérítés mértékének megállapítását; ezek a rendelkezések azonban nem lehetnek kedvezőtlenebbek a nemzeti jogra alapított hasonló keresetekre irányadó szabályoknál, és semmilyen esetben sem tehetik a gyakorlatban lehetlenné vagy rendkívül nehézé a közösségi jogrend által biztosított jogok gyakorlását.”